

НОВ ТРУД ПО ЛИНГВОСТАТИСТИКА

Е. Тодорова. Езикът на българската публицистика (1944 – 1989).

Лингвостатистическо изследване. Изд. „Евтимов – Илинга“, София, 1993.

128 стр., 6кл. 19 таблици, 8 графики и Библиография.

В новата си книга Е. Тодорова предлага на вниманието ни резултатите от своите статистически анализи върху българския публицистичен език за времето между 1966 и 1975 г. – период, точно ограничен, но представителен за цялата следвоенна епоха така, както е заявено в заглавието – още повече като се вземе под внимание дължината на проучената извадка, която е почти половин милион единици.

Към избраната тема авторката се е насочила с убеждението, че речта на вестниците, отразявайки в най-голяма степен динамиката на книжовния език и неговите норми, предоставя богат материал както за синхронни, така и за диахронни функционални изследвания. А статистическите методи, с които тя подхожда към езиковите факти, благодарение на точността и обективността на получените данни ѝ позволяват “сред огромния езиков материал да отдели значимото от незначимото и на оформилите се тенденции да даде нужната ясна и обективна интерпретация” (с. 3).

Най-същественият принос на авторката е убедително представената картина на статистическото разслоение между рядко употребяваната и честотната лексика (срв. II раздел). Тя е успяла да оформи ядро от т. нар. а к т и в н а л е к с и к а (в него включва думите с употреба 10 и повече пъти), на което противопоставя п е р и ф е р и я, съдържаща думите с малки честоти (между 9 и 1 път). Но анализът не е спрял дотук, а е продължил да се задълбочава чрез структуриране на ядрото и периферията. В ядрото е обособен център, наречен ц е н т р а л н о я д р о, съдържащ първите 500 най-често употребявани лексеми, и с ъ щ и н с к о я д р о от първите 1500 лексеми на ранговия списък в ядрената му част. От друга страна, в периферията са отделени лексеми, употребени само един път в масива от текстове, като е изтъкната тяхната

особено показателна сила за промените на лексикалния състав във времето.

Друг, също така много значим принос, са изведените закономерности за статистическата взаимозависимост между големия брой на рядко употребяваните (с честота от 1 до 9 пъти) и малкия брой на често употребяваните думи. Авторката установява, че процентното съотношение на броя им е 78,3% : 7,9%, и още, че думите с малка честота покриват с употребите си 92,1% от целия текстов масив. Пак във връзка с ролята на малкочестотната лексика е намерено, че разслоението между редките думи е също така статистически значимо за характеристиката на стилистичното разслоение на публицистичния текст, тъй като броят на употребените само един път лексеми се равнява почти на половината от тях (т. е. от редките думи), а делът им заедно с появилите се по два пъти е 67%. Оттук следва и изводът за качествения признак "лексикално богатство" на речника на българската вестникарска публицистика. Доказва се, че това качество "богатство на речника" в разглеждания стил се дължи на думите с честота 1 и 2 пъти, тъй като според данните от изследването (във II-ия раздел) те заемат 52,4% от общия брой на всички лексеми в наблюдаваните текстове.

Към основните постижения в труда несъмнено принадлежат и следните:

— Установяването на конкретния лексикален и словообразователен състав на четирите пълнозначни части на речта — съществителни, прилагателни, глаголи и наречия;

— Открояването на тази част от лексиката (върху първите 500 най-често употребявани лексеми), която в тематичен план може да се счита за "моделираща" общественото съзнание през дадения период, което представлява интерес не само като факт, но и като солидна основа за социолингвистични, психолингвистични и етнолингвистични изследвания;

— Изясняването на причините за вестникарския шаблон — състоят се в прекалено честата употреба на някои изрази и особено на прилагателни и наречия с положително-интензивна

семантика, в сравнително постоянното и твърде еднообразно контекстуално обкръжение на лексемите с метафорично значение;

– Намирането на статистическото разпределение на шаблонните словосъчетания – авторката показва, че те се срещат предимно в ораторско-публицистичния и в чистия публицистичен жанр, които заемат 35% от вестникарските текстове в количествено отношение.

Много добро впечатление правят внимателните и задълбочени анализи на получените данни, върху чиято основа се обяснява убедително всеки един по-особен факт в получените резултати. Срв. напр. във II раздел съпоставката на количествените данни от теоретичното разпределение на частите на речта (в честотния речник) и от реалното им разпределение (в използваната извадка), за които се е очаквало да бъдат напълно еднакви. Получените отклонения, макар и малки, са обосновани с големия процентен превес на материалите от краткия информационен жанр в Речника за разлика от извадката, в която представянето на четирите публицистични жанра е приблизително еднакво. Срв. също и причините, намерени от авторката, за разместването между ранговите номера на рядко употребяваните причастия и частици.

Монографията се състои от Предговор, три раздела, заключение, озаглавено “Обобщения и перспективи”, и Цитирана литература. Специално отбелязваме прецизно изработените таблици и графики, които освен че нагледно представят получените резултати, са и добра база за съпоставки и сравнения между различните жанрове, между теоретичните и действителните данни.

Първия раздел “Жанрово-стилистични характеристики на българската публицистика” ще отбележим с приносното за методиката на статистическите изследвания върху жанрово-стилистическите характеристики на езика обобщение на основните ръководни положения. Първото от тях обяснява разпределението на текстовете и две стилистични разновидности (художествени – нехудожествени) като следствие от подбудите на изказването, в което основно е съотношението между назоваването (описанието) и смяната на описваните събития,

респ. статичното и динамичното, което има своя точен езиков израз в отрицателната корелация между съществителните имена и глаголите. Второто свързва това основно противопоставяне със статистическия дял в текстовете и на други части на речта, който се влияе от това, дали принадлежат към именната, или към вербалната група в изречението. Третото показва, че връзката между “качествената същност” на текста и нейния количествен израз стои в основата на по-нататъшното им стилово диференциране.

Задачата да направи по-детайлни изводи за количествените особености, характеризиращи всеки един от четирите статистически определени публицистични жанра, авторката изпълнява по блестящ начин чрез анализ на всяка една от жанровите групи, най-напред по два параметъра (части на речта, или лексикално-словообразователен параметър, и дължина на изречението, или граматичен параметър), а след това – сравнение помежду им и с контролната извадка от художествен текст. Получените резултати са представени в 11 таблици и 3 графики, а тяхното тълкуване предоставя на читателя интересни факти за стилистичните особености на публицистичния жанр. Така напр. авторката установява, че по отношение на общата публицистична норма четирите жанрови групи се ориентират в два полюса: на единия – краткият информационен жанр, а на другия – художествената публицистика. Също така тя съумява да докаже, че краткият информационен жанр е представителният за вестникарския публицистичен текст през даденото десетилетие и заедно със следващия го чист публицистичен жанр заема най-големия процент – 70% сред вестникарските текстове на 60-те и 70-те години.

Във втория раздел – “Статистическа структура на публицистичния текст” – е разгледано устройството на текста с оглед на неговото разслоение в зависимост от честотата на употреба на всяка една дума, срещаща се в него. Важното тук, което бихме искали да отбележим във връзка със стремежа на авторката към максимална достоверност на получените резултати, е, че тя не се доверява безкритично на изводите от направените досега лингвостатистически

изследвания, според които статистическата структура на различните текстове, при това и в различни езици, не се различава съществено, "тъй като във всеки текст делът на рядко употребяваните лексеми е по-голям от дела на лексемите с голяма честота" (с. 28). Нейният усет на внимателен изследвач я е насочил към друг един факт, който се открива при сравняването на еднопосочните графики, онагледяващи тези резултати, а именно — наличието на отклонения — показатели за съществени различия между отделните текстове. По този начин тя още веднъж убеждава както себе си, така и читателя в основателността на своята хипотеза за различие в структурата на българския публицистичен текст, което предполага и необходимостта от едно такова проучване като настоящото. А получените резултати ѝ дават възможност да изведе закономерности за статистическото съотношение между най-често и най-рядко употребяваните думи и да формулира точните характеристики на стилистичното разслоение в публицистичния текст.

Третият раздел на книгата, озаглавен "Лексикално-семантични и словообразователни характеристики на частите на речта", има за обект конкретния лексикален и словообразователен състав на основните пълнозначни части на речта в първите 500 най-често употребявани лексеми. Като основа за анализа е използвано направеното във II раздел стилистично разслоение на публицистичната лексика. Много детайлно и задълбочено са разгледани употребите на различните групи съществителни, прилагателни, глаголи и наречия, а в получените резултати се съдържат и редица любопитни данни, въз основа на които може да се възпроизведе социално-политическият живот на българското общество през дадения период. Така напр. от названията на лица според тяхната професия, като се изключи съществителното кореспондент (449 появи), на първо място излиза същ. работник (376 появи), следвано от специалист (351 появи), а далече след тях, но на първо място сред другите професии, е същ. инженер (149), следвано от кооператор (112), автор (111), механизатор (95), писател (93) и т. н., при което лекарската и преподавателската

професия са сред ниските честоти – лекар (55), учител (41), преподавател (34).

Макар и без да го означаи, авторката е въвела и един кратък, четвърти раздел, в който е спряла вниманието си върху количествените показатели за шаблонността във вестникарските текстове.

В заключение бих искала още веднъж да изтъкна, че монографията на Е. Тодорова е безспорен успех на българското приложно езикознание. Несъмнено тя ще привлече вниманието както на езиковедите, така и на специалисти от други области на науката (социология, психология, етнология). Сигурно ще представлява интерес и за по-широки обществени кръгове.

Мария Попова

ЕДНО ПОЛЕЗНО И НАВРЕМЕННО ПОМАГАЛО

Димка Димитрова, Галина Ангелова.

Задачи и упражнения по български език за 5 клас.

Издателство „Абагар“, В. Търново, 1996.

Сборникът с упражнения по български език за 5. клас е съобразен с учебната програма от 1992 г. Той съдържа 531 упражнения, ранжирани по степен на трудност, което дава възможност за индивидуална работа на учениците.

Принципите на подреждане на упражненията в помагалото са съобразени с фазите на процеса “усвояване” в учебния процес по български език: възприемане, осмисляне и обобщаване, затвърдяване, прилагане на знанията в речевата практика. Така упражненията в помагалото се надстрояват над системата от упражнения в учебниците по български език за 5. клас. Предвидени са задачи и упражнения за разпознаване и анализ на езиковите явления, за редактиране и конструиране, за съпоставяне и обобщаване.